

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**IV. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ SEMPOZYUMU**

-HANEFÎLİK-MÂTURÎDÎLİK-

05-07 MAYIS 2017

CİLT 1

Kastamonu Üniversitesi
IV. Uluslararası
Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu
-Hanefilik-Mâturîdîlik-

EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ

Arş. Gör. Yusuf KOÇAK

(Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)

ISBN: 978-605-4697-06-9 (Tk)

978-605-4697-07-6 (1.c)

Aralık 2017, Kastamonu

Baskı: Kastamonu Üniversitesi Matbaası

Eserde yayımlanan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin
ilmî ve hukuki sorumluluğu bildiri sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Her hakkı saklıdır.

İMAM MÂTURÎDÎ'DE SAHABE ANLAYIŞI

Nuri TUĞLU¹

Özet:

İslam tarihinde sahabe nesli hem dini Hz. Peygamber'den öğrenmeleri ve sonraki nesillere aktarmaları hem de İslam'ı ilk defa hayatlarında uygulamaları itibarıyla önemli bir nesildir.

İslam ilimler tarihinde sahabe kimdir? Sorusuna muhtelif tanımlamalar yapılmıştır. Hadisçiler ile usulcülerin tanımları dikkate alındığında sahabe tanımı içerisine girenler ile girmeyenler arasında sayı bakımından farklılıklar oluşmaktadır. İmam Mâturîdî de sahabe'nin kimler olduğu yönündeki soruya muhtelif yönlerden yaklaşmaktadır. Özellikle sahabenin fazileti ve onların Hz. Peygamber (s.a.v.) ilişkileri bağlamında, Hz. Peygamber'in önünde ulu orta tartışma yapanları sahabe içerisine dâhil etmeme gibi önemli tespitlerde bulunmaktadır.

İmam Maturidî'nin Sahabe anlayışı Kur'an'ın ilgili ayetleri de dikkate alınarak sunulmaya çalışılacaktır. Tebliğimizde; 1-Sahabe tanımı tartışmalarına, 2-Sahabe'nin ahlak ve faziletine dair İmam Maturidî'nin yaklaşımı, 3-Sahabeye karşı saygısızlık edenlerin durumu vb. meseleler ele alınacaktır.

İmam Maturidî'ye göre Sahabe tanımı içine giren kişilerin Hz. Peygamber'e saygıyı ihlal edecek bir davranışta bulunması onlara yakışmaz. Hz. Peygamber'in ashâbı içinde ayetlerde sebab-i vürud olarak nakledilen bazı bilgilerin özellikle seçkin sahabe-i kiram ile ilgisi olamayacağı fikrini savunmaktadır. Onların Hz. Peygamber'e hizmetlerini de dile getiren Maturidî'nin sahabe ile ilgili görüş ve yaklaşımları değerlendirilecektir.

Kelimeler: Mâturîdî, Sahâbe, hadis, fazilet, sahabeye ittiba.

Abstract:

The Understanding of Sahaba in The thought of Imam Maturidi

In the history of Islam the generation of the Sahaba (Companion of Prophet Muhammed) is important because of their direct accusation Islamic values from the Prophet, transferring them to the next generations by applying the values into their life for the first time. The question of 'who is a sahaba according to Islamic sciences?' in terms of Islamic sciences tried to be answered from different definitions.

When the definitions of the ahl Hadith and the usuli scholars are taken into consideration, there are differences in the number of Sahaba between those who are count in the companionship and those who are not. Imam Maturidi also approaches to the question of who the Sahaba is from various directions. He attracts the attentions about not to count as companion in terms of their virtues, relations with the Prophet in debating slapdash.

In this paper, Imam Maturidis' understanding of Sahaba is presented by making comparisons with related verses of the Qur'an. In the paper following topics will be held: 1. The debates on the definition of Sahaba 2. The approach of Imam Maturidi to the issue of virtue and morality of Sahaba 3. Evaluation of those who insult to Sahaba.

According to Imam Maturudi, it is not appropriate for those who are count as Sahabe to have a behavior that would infringe the respect of the Prophet. He also puts forward that some information which are known as sabab vürud in the verses, may not be valid for the distinguished companions of Prophet. Maturidi mentions about their serving to the prophet. In the paper the sahaba idea of Maturidi and his approach to them will be evaluated.

Words: İmam Maturidi, Sakhabah, Hadith, virtue of Sakhaba, following of Sakhaba.

¹ Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta

Giriş

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in tebliğinden sonra İslamiyetin öğrenilmesi yaşanması ve yayılmasında büyük fedakârlıklar gösteren sahabe nesli, İslam ümmeti açısından önemlidir. Sahâbe-i Kirâm (aleyhimurridvân) İslam dinin anlaşılmasında da ümmete büyük hizmetleri geçmiş İslam toplumunun ilk nesli ve sonraki nesillere İslamın nasıl yaşanabileceği konusunda örnek olmuş bir kuşaktır.

Sahabe: sözlükte ب-ح-ص kökünden türemiş bir masdardır. Lügatte herhangi bir kimse ile yakınlık kurup dostluk etmek ve beraber olmak anlamına gelmektedir.² Sahabe kelimesinin çoğulun çoğulu olarak, arkadaş, dost, bir şeyin sahibi manalarında ashâb da kullanılmaktadır. İslam kültüründe sahabeyi tanımlamak üzere muhtelif tarifler yapılmıştır. Bu, sohbetin kısa ve uzun süreli olması dikkate alarak yapılan tanımlamalarda hadisçiler ve usulcüler arasında bariz bir fark görülmektedir. Ancak örfte ise ashâb kelimesi biriyle uzun müddet arkadaşlık etmek anlamına gelmektedir.

İslam tarihinde sahâbe nesli söz konusu edildiğinde onlarla ilgili üzerinde konuşulan muhtelif konular vardır. Bunların bazıları şunlardır: sahâbe'nin tanımı, adaleti, fazileti onların dini anlama çabalarının örnekliliği vb.

Sahâbe

Sâhib, ashâb, sahabî, sahâbe kelimeleri ilk dönemlerden itibaren Hız. Peygamber'in ashabını ifade ederek kullanılan ıstılahlardır. Kısaca “*Müslüman olup Hız. Peygamberle sohbet eden ve onu gören kimse*” olarak tanımlanmaktadır. Kelime Hız. Peygamber'in arkadaşlarını kastetmek üzere vaz edilmiş olsa da bununla kimin kastedildiği noktasında farklı görüşler ileri sürülmüştür.

İslam bilim tarihinde sahâbe söz konusu edildiğinde âlimlerin sahâbe'yi muhtelif şekillerde tanımladıklarını görmekteyiz.

Sahabe, “Hız. Peygamber'le bir veya iki sene beraber bulunmuş kimse”³ diyen İbn Kesîr, anlamı oldukça dar çerçevede ele almıştır. Enes b. Malik (r.a.)'a (v.93/711) “şu zamanda Hız. Peygamber'in ashâbı'ndan senden başka kimse kalmış mıdır? diye sorulduğunda, “onu gören bazı a'râbiler var, fakat onunla sohbeti bulunan kimse kalmamıştır” şeklinde verdiği cevap ile sahabeyi örfî anlamıyla tanımladığını göstermektedir.⁴ Onula birlikte tabiîn ulemasından da benzer tanımlamalar yapan âlimler vardır. Mesela; Saîd b. el-Müseyyeb (94/712) “Sahabî, Hız. Peygamber'le bir veya iki sene birlikte bulunan, onunla birlikte bir veya iki gazveye katılan kimsedir. Bunun dışındakiler sahabeden sayılmazlar,”⁵ şeklindeki tanımı dikkat çekmektedir.

Ahmed b. Hanbel (241/855) ise, “Resulullah (a.s.) ile bir sene, bir ay, bir gün, bir saat sohbet eden, hatta yalnızca gören kimseler sahabîdir,” şeklinde bir tanım yapmış, İmam Buhârî (256/869) bu tarifî özetleyerek “Müslümanlardan Hız. Peygamberle sohbet eden veya onu gören kimse” şeklinde tanımlamıştır.⁶

İslam'ın sonraki asırlarında da sahabeyi tanımlama çabaları devam etmiştir. Nitekim hadisçilerden İbn Hacer el-Askalânî (852/1448) İmam Buhârî'nin (256/870) tanımını bir iki hususu daha ilave ederek ve içine dâhil olacakları da genişleterek şöyle ifade etmiştir: “Sahâbî, Hız. Peygamber'e mü'min olarak mülâkî olan ve Müslüman olarak ölen kimseye denir. Mülâki olmak lafzı içine, kendisi ile az veya çok beraber bulunmuş, kendisinden rivayette bulunan ve bulunmayan, beraberinde savaşa katılan ve katılmayan, yanında uzun süre kalmayıp da kendisini sadece gören ve körlük gibi arızı bir sebepten dolayı kendisini göremeyen herkes dâhildir,”⁷ şeklinde tanımlamıştır.

²² İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, Lisanü'l-Arab, Beyrut trs., I, 519.

³ İbn Kesir, *İhtisarü-Ulumi'l-Hadis*, Beyrut, trs. s. 180.

⁴ İbn Kesir, a.g.e., s. 180.

⁵ İbnu's-Salah, *Ulumi'l-Hadis*, thk. Nurettin İtr, Dımeşk 1986, s. 293.

⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 5.

⁷ İbn Hacer, Ahmed b. Ali, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*, thk. Muhammed el-Bicâvî, Kahire trs., I, 6-8.

Bunun yanında Bakillânî (403/1013) gibi sahabeyi, örfü dikkate alarak ve sohbetin çokluğunu, devamlı görüşmeye ve birlikteliğe itibar ederek tanımlamaya çalışanlar da olmuştur. Ona göre, Sahabe ismini bu ümmet “Hz. Peygamber ile bir an için karşılaşan veya onunla birkaç adım yürüyen kimselere değil, ancak onunla uzun süre bir arada yaşayan kimseler için caiz görür. Bu isim ancak böyle olan kimseler için geçerlidir. Ama bununla birlikte, Hz. Peygamberle beraberliği uzun süreli olmasa ve ondan sadece bir hadis rivayet etse dahi, emin ve güvenilir bir kimsenin haberi kabul edilebileceği gibi, onunla amel edilir”⁸

Mutezili fakat Şafii geleneğine göre usul yazan Ebu'l-Huseyn el-Basrî (436/1044) de sahabe olabilmenin şartı olarak iki hususa işaret eder. Birincisi uzun süre arkadaşlık etmek, ikincisi ise, uzun süre dinlemiş, bilgi almış ve ona ittibâ etmiş olanlar sahabî sayılırlar.⁹ Yine usulcülerden imam Gazalî (505/1111), Ancak Hz. Peygamber ile sohbeti bulunana sahâbî denilebileceğini, ancak bir kimseye sahâbe isminin verilmesi için de kısa sürenin yeterli olmayacağını ifade eder.¹⁰

Usulcülere göre sahâbî, *Hz. Peygamber'e uymak ve ondan (sünnetlerini) elde etmek amacıyla uzun süre birlikte yaşayan kimselerdir. Medine dışından gelen ve yanında fazla kalmadan ayrılan heyetler bu tarifin dışında kalmaktadır. Onlar yaklaşık olarak altı ay ve daha fazla süre beraber olmayı şart koştuklarıdır.*¹¹ Öyle görünüyor ki sahâbî ünvanı Hz. Peygamber ile uzun süre görüşen, onun sohbetlerine katılan ve onunla bizzat beraber olarak ondan hadis alan kimselere verilmektedir.¹²

Kabul etmeliyiz ki, “bir insanı tanımak, onun hakkında doğru bir kanaate varabilmek elbette zaman ister, farklı alan ve ortamlarda, muhtelif ilişkiler içinde olmayı gerekli kılar. Onun söz ve davranışlarını, hal ve hareketlerini, bilmeyi izlemeyi ve tahlil etmeyi de zorunlu hale getirir. Bize sağlıklı bir peygamber telakkisi ile sünnet anlayışı aktarabilecek kadar bilgi, görgü ve birikim sahibi kimseler olması kaçınılmazdır. Söz konusu telakkiiyi ve anlayışı elde edebilmek için de uzun süre Hz. Peygamberle birlikte yaşamayı zorunlu hale getirmekte, gece-gündüz, evde-mescidde, çarşıda-pazarda, seferde-hazarda, zorda-darda, savaşta-barışta, sevinçte-kederde onunla bir arada bulan, onu dinleyen, onunla konuşan ve görüşen insanlar elbette onu daha yakından tanıyacaklardır.”¹³ Dolayısıyla dinin kendilerinden nakledildiği, öğrenildiği sahâbî'nin Hz. Peygamberi iyi tanıyan ve ona yakınlığı, birlikteliği çok olan kimseler olması önemlidir. Abdülhay el-Leknevî (1304/1886) “Ashab'dan murad, raşid halifeler gibi, muhacirler, ensâr ve başkalarından seferde-hazarda, Hz. Peygamberle birlikte bulunan, ondan vahiy alan, şeraiti, hükümleri ve İslam'ın edeblerini öğrenen, nâsîh ile mensûhu bilen kimselerdir. Yoksa onu bir veya daha fazla gören herkes değil” ifadesiyle usulcülerin yapmış olduğu sahabe tanımlamasının isabetli olduğunu işaret etmektedir.¹⁴

Bu bağlamda İmam Mâturîdî (333/944) de usulcülerin sahâbe tanımlamasına uygun bir bakış açısına sahiptir. Nitekim o, Hucurât Suresinin ilk ayetlerinin iniş sebebi olarak kaynaklarda aktarılan, Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzurunda yüksek sesle münakaşa ettiklerini ifade eden rivayeti ele alır ve bu bağlamda Hz. Peygamber'in ashâbının böyle bir şey yapmasının mümkün olmadığını dile getirir. Şöyle ki: “Onunla sohbet eden, iman eden ve âlemlerin Rabbi'nin elçisi olduğunu bilen ashaba gelince, onların Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda seslerini yükseltmelerinin, yanında sözü yüksek sesle söylemenin ve ona ismiyle hitap etmelerinin ihtimali yoktur. Bunlar ancak nifak ve şirk ehlinin fiilidir. Ona inanan onu tasdik eden ve peygamber olduğunu bilen kimselerden ancak

⁸ Ez-Zehabî, Şemsuddin Muhammed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaud-Heseyn el-Esed, Beyrut-1990, III, 426.

⁹ Bkz. Ebu'l-Huseyn el-Basrî, *Kitabu'l-Mu'temed fi Usuli'l-Fıkh*, thk. Muhammed Hamidullah, Dimaşk-1965, II, 666-667.

¹⁰ Gazalî, Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*, Bulak-1322, I, 165.

¹¹ Seyyid Şerif Cürçani, *et-Tarifât*, by, trs., s. 89, Tehanevi, *Keşşafu Istilahati'l-Fünun*, Mısır 1997, IV,200.

¹² Bkz. Muhammed Ebu Zehv, *el-Hadis ve'l-Muhaddisun*, Beyrut 1984, s. 159.

¹³ Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara 1999, s. 7.

¹⁴ Leknevî, *Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdulhayy*, Tuhfetü'l-Ahyar bi İhyâi Sünneti Seyyidi'l-Ebrâr, thk. Ebu Gudde, Beyrut 1992, s.63.

ona tazim, saygı dışında bir davranışta bulunmalarından başka bir şeyin meydana gelmesi muhtemel değildir. Bu da Onların, hem dünya hem de âhiretteki kurtuluşlarının, şereflerinin, üstünlüklerinin ona tazim ve saygı gösterme ile olacağını bildiklerinden dolayıdır. Bu nasıl mümkün olabilir? Bilakis onlar uzaktan seslenme, huzurunda ondan önce söz söyleme ve seslerini yükseltme bir tarafa onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) karşısında seslerini yükseltme hususunda cesurca davranışlarda bulunmazlardı.¹⁵ Dolayısıyla İmam Mâtürîdî, söz konusu ayetlerin nüzul sebebi olarak kaynaklarda zikredilen Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir'le (r.a.) ilgili rivayeti kabul etmemektedir.

İmam Mâtürîdî'nin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sahâbe ile meşvereti emreden ayetin tefsirinde ifade etmeye çalıştığı üzere sahâbe arasında bir ayırım yapmakta ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in çok yakınında bulunmuş olanlarla diğerlerini derece bakımından farklı görmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanında kaba saba, edebe riayet etmeksizin konuşanların henüz sahâbe olma vasfına erişmemiş kimseler olduğu kanatine sahip olduğu izlenimini vermektedir. Fetih Suresi son ayette, “onunla beraber olanlar...”¹⁶ ibâresini izah ederken, burada ayet-i kerime “bir kısmı olmaksızın diğer bir kısmının vasfı olarak zikretmiş veya genelini vasfetmiştir, tamamını değildir,” derken ashâb tanımlamasını daraltmaktadır. Onunla beraber bulunanların tamamını sahâbî olarak kabul etmediği şeklinde bir izlenim vermektedir.¹⁷ Usulcülerin yaklaşımıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'i bir anlık, kısa bir süre görenlerin sahâbe sayılmadığı şeklinde bir kanaat Hanefî-Mâtürîdî gelenekte ağır basmaktadır. Ehl-i Hadis'in etkisiyle daha sonraki dönemlerde bu anlayışın değiştiğini söylemek mümkündür.

Hadd-i zatında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashâbından bu gün için ismi kaynaklarda tespit edilebilmiş 12.295 kişiden bahsedilmektedir. Bunlar içinde kendilerinden hadis nakledilenlerin sayısı ise 1300'e yakın sahâbî hadis rivayetinde bulunmuştur. Bunlar içinde de 150 kişilik bir sahâbî grubu hadislerin çoğunluğunu nakletmişlerdir.¹⁸ Bu rakamlar dikkate alındığında kendilerinden din öğrenilen sahâbe sayısı 1300 kadardır. Burada gerek ehl-i hadis'in ve gerekse cumhur ulemanın sahâbe adildir derken bu sayı ile alakalı konuştukları anlaşılmaktadır. Bu da hadis rivayeti ile ilgili olup onların masum olma gibi bir sıfatla ilgilerinin bulunmadığını göstermektedir.

Sahâbe'nin adaleti:

Hadis tarihinde ve usulünde tartışılan konulardan biri de sahabenin adaleti problemidir. Hadis usulünde bir râvî rivayetinin kabul olması için adalet ve zabt şartlarını taşıması gerekmektedir. Râvînin yalancılık, yalancılıkla itham edilme, bidat ve fisk (günah) gibi olumsuz sıfatlardan uzak olması demektir.

Sahâbenin adaleti denildiği zaman, kendi hayatlarında bireysel hataları ve günahları olsa da Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bilinçli olarak yalan isnad etmekten uzak durmaları kastedilmiştir.¹⁹ Bu çerçevede sahabenin naklettiği hadislerin kabul edilmesi bu şartları haiz olup olmadıkları tartışılmış ve sahâbenin adaleti konusunda muhtelif görüşler ileri sürülmüştür. Sahabenin adaleti özellikle Cemel ve Sıffin savaşlarından sonra hariciler ile Şiilerin gündeme getirdiği bir mesele olup, Ehl-i sünnet, sahabenin adil olduğunu ve rivayetlerinin kabul edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Sahâbe içerisinde en çok eleştiriye uğrayan sahâbî Ebû Hureyre (r.a.)'dır. O çok hadis rivayet etmekle eleştirilmiştir. Ancak onun

¹⁵ Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Muhammed b. Muhammed es-Semerkandî, thk. M. Mansur Vanlıoğlu, editör: Bekir Topaloğlu, Daru'l-Mizan, İstanbul 2009, XIV, 60.

¹⁶ Fetih, 48/29.

¹⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XIV, 47-49.

¹⁸ Bkz. Erul, Bünyamin, a.g.e, s. 8, Efendioğlu, Mehmet, *Sahabeye Yöneltilen Tenkitler*, İstanbul 2014, II. Baskı, s. 33-34.

¹⁹ Sehavî, *Fethu'l-Muğis*, VI, 94, Kasımî, Cemalüddin, *Kavâidu't-Tahdis*, Daru'n-Nefâis, Beyrut-1408, s. 200.

Kütüb-ü Tis'a'da tek başına rivayet ettiği hadislerin toplamı 253 olup, tekrarları çıkardığımızda dokuz hadis kitabında toplam 42 hadisi tek başına rivayet etmiştir.²⁰

Sahâbe'nin cerhine yönelik konu ve rivayetler dikkatle araştırılıp, onların hadis rivayeti açısından getirilen eleştirilerin yersiz olduğu tespit edilmiştir. Sahâbîler masum olmadıkları için zaman zaman hatalı davrananlar olsa da, onların Hz. Peygamber adına hadis uydurmak gibi bir hususa hiç rastlanmamıştır. Haklarında söz söylenmiş olan sahâbîlerin rivayetleri de iyice tahkik edilip, diğer sahâbîlerin rivayetlerine uygunluğu araştırılmış ve onların rivayetleriyle dine eklenen ve dinden eksik bırakılan bir hususun bulunmadığı yönündeki tespitler ileri sürülerek sahâbe adil kabul edilmiştir.²¹ Zaten Ehl-i Sünnet ulemânın bu hususta icmâ söz konusudur.²²

İmam Mâturîdî sahabenin adaletiyle ilgili doğrudan bir kanaat belirtmemesine rağmen, sahabeye sövmeyi ve onlara lanet etmeyi haram olarak görür. Ayrıca onlara ittibâ etme ve taklîd etmenin gerekliliğini zikrederken onlardan gelen bilgilerin de kabul edilmesi gerektiği yönündeki ifadelerinden sahabeyi güvenilir bulduğu anlaşılmaktadır. Haber-i vahidin kabulü ile sahabeye ittibâ konusunda şunları kaydetmektedir. Haber-i vahid doğruluğu tespit edildikten sonra kabul edilir.²³ Sahâbe-i kiram ise dinde taşımakta oldukları hasletlerden dolayı kendisine ittibâ edilmesi gereken bir nesildir.²⁴ İleride temas edileceği üzere sahâbenin kavillerini de önemli görmesine karşın bazı sahâbî yorumlarını kabul etmez.

Dinin sonraki nesillere aktarımı noktasında üstlendikleri misyon ve bu hususta kendilerine olan ihtiyaç sebebiyle Sahâbe'nin hadis nakli hususunda adil olarak kabul edilmesinden daha makul bir yol düşünülmesi gerektir. Hâsılı sahâbe'ye güvenmek ve onların naklettiklerine itimad ederek dini kabul etmek durumunda kaldığımız da aşikârdır.

Ehl-i Sünnet ulemasının sahabeyi adil kabul etmesi konusunda Sahâbe'nin dini nakleden kimseler olması sebebiyle rivayetleri hakkında tevakkuf söz konusu olsaydı, o zaman şeriat, peygamber zamanına münhasır kalır, asırlara yayılamazdı.²⁵ Dinin sonraki nesillere aktarımı noktasında üstlendikleri misyon ve kendilerine olan ihtiyaç sebebiyle sahabenin hadis nakli hususunda delil kabul edilmesinden daha makul ve doğru bir yol da düşünülemez.

Fazileti

İslam düşünce tarihinde Sahâbe'ye atfedilen dini konum, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i sağlığında görmüş, onun manevî eğitiminden geçmiş, dini ve fikrî tecrübesine bizzat şahit olmalarından kaynaklanmaktadır. Onların karizması, aslında vahyin nüzulüne şahit olmaları ve onu yaşamaları, İslam'ın ilk muhatabı olmaları yanında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in rehberliğinde yetişmeleri, İslam tebliğinin ilk yıllarında türlü türlü zorluklara göğüs germeleri, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatı sonrasında da canları pahasına İslam davetinin bayraktarlığını yapmaları ve uzak coğrafyalara ulaşmasında sağladıkları katkıdan kaynaklanmaktadır.²⁶

Sahâbe'nin dinde bir otorite olarak kabul edilmesinin sosyo-kültürel ve ilmi tartışmalardaki tarafların tercihlerinin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda *Sahih-i Buhârî*'deki, iman, tevhîd, kader, kitab ve sünnete sarılma, haber-i vâhid gibi bölümler Mutezileye reddiye olarak tespit edilip ele alınmış konulardır. Hatta hadis kitaplarındaki tevhid, zühd ve rekâik, birr, edeb gibi bölümler de ehl-i tasavvufu reddiye için

²⁰ Bkz. Yıldırım, Enbiya, "Ashabın Adaletinin Aklî Temelleri", *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli SAHÂBE*, (tartışmalı ilmi toplantı 25-26 Nisan 2015), Ensar Vakfı Yay., İstanbul-2016, II, 57.

²¹ Süyûtî, Celalüddîn Abdurrahman, thk., A. Abdülatif, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1989, s. II, 214; Bkz. Efendioğlu, a.g.e., s. 35-36.

²² El-İrâkî, Zeynüddîn Abdurrahim b. El-Hüseyn, *et-Takyid ve'l-İzah*, Kütübü's-Sekafiyye, by, trs., s. 261.

²³ Mâturîdî, *Kitabu't-Tevhid*, trc. Bekir Topaloğlu, İstanbul-Ankara 2002, s. 12.

²⁴ Mâturîdî, *Te'vilât*, VI, 442, II, 458, XV, 77.

²⁵ Süyuti, Tedribü'r-Râvi, Darul-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1989, II, 214.

²⁶ Mahmut Demir, *Fezâilu's-Sahâbe Rivayetleri Bağlamında Şii-Sünni ihtilafının Sünni Hadis rivayetlerine yansımaları*, Basılmamış doktora tezi, Ankara Ün. Sosyal Bil. Enst. Ankara 2010, s.29.

oluşturulmuş bölümlerdir. Sahâbe'yi dinde otorite olarak benimseme, böylece onlardan gelen rivayetleri esas alma tavrı, özellikle Şia'ya karşı bir tepki sonucunda oluşmuş gözükmektedir.²⁷

Sahâbe'nin fazileti meselesi Şia'nın sahâbe anlayışı ile ilişkili bir muhtevaya da sahiptir. Şii âlimlerin sahabeden pek çoğuna yönelttikleri eleştiriler dikkate alındığında, onların Ehl-i Beyt ile belli sayıdaki kişileri sahâbî kategorisine dâhil etmekte ve "radiyallahü anh" ifadesini sadece onlar için kullandıkları görülmektedir. Şia, ashâbı Ehl-i Beyt'e yakınlıkları ile derecelendirmektedirler.

İmam Mâtürîdî; Râfıza, Havâric ve Mutezile'nin sahâbe tasavvuruna karşı çıkararak onlar hakkında söylenecek sözlerin ve sahabeye karşı takınılacak tavrın ne olması gerektiğini de dikkatli bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Şöyle ki:

Ebu Bekir'in hilafete geçtiğinde sahabenin Hz. Ali'ye sahip çıkmadıkları gerekçesiyle küfre düştüğünü söyleyen Rafizîleri, Haricilerin Hz. Ali'nin Muaviye ile savaşmasından dolayı küfre düştüğünü söylemelerini ve nihayet Mu'tezile'nin Savaşta haktan saptıkları için imandan çıktıkları şeklindeki görüşlerini fasit ve kabul edilemez olarak değerlendirir. İmam Mâtürîdî'ye göre Allah müşriklere istiğfarı yasaklamıştır. Oysa diğer ayeti kerimelerde sahabeden razı olduğunu, aynı zamanda onlar için bağışlanma dilemenin zikredilmesi onların küfre düşmediklerini gösterir. Ona göre, eğer işlemiş oldukları hatalar onları küfre düşürmüş, imandan çıkarmış olsaydı ayette sahâbe için istiğfarın zikredilmesi anlamsız olurdu. Allah sahâbe için istiğfara izin vermiş ise bu da onların işlemiş oldukları küçük günahlardan dolayı imandan çıkmadıklarını göstermektedir. Ayet-i kerîmede Onların bir birlerinin kardeşi olarak zikredilmesi de önemlidir. Sahabenin kardeşliği dine dayanmaktaydı. Eğer ayet onların kardeşliğinden bahsediyorsa ki, şayet onlar mümin değil idiyse kardeşliklerini baki olduğunun ifade edilmesi anlamsız olurdu.²⁸

İmam Mâtürîdî sahâbe hakkında kötü söz söyleyenleri eleştirmekte ve görüşlerinin, sahâbe hakkındaki tasavvurlarının yanlışlığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda o, sahabeye karşı saygıda kusur edilmemesi üzerinde durmaya çalışır. İmam Mâtürîdî, Ensâr ve Muhacirûnun fazilet bakımından eşit olduklarını dile getirir. Nitekim o, Allah yolunda yaptıkları fedakârlıklar açısından eşittirler. Onlar memleketlerini terk etmişler, evlerinden ayrılmışlar, yurtlarını bırakmışlardır. Ailelerini, mallarını terk ederek Resulullah'la (s.a.v.) birlikte olmuşlardır. Bundan dolayı ensar ve muhacirler sevap bakımından eşittirler. Derece bakımından eşittirler. Onların birbirleriyle kardeşlikleri sebebiyle eşittirler.²⁹

Sahâbe kavilleri-sahabeyi taklîd

Sahâbe kavli denilince, herhangi bir konuda sahâbe'nin söylediği söz ve görüş veya fetva anlaşılır. Sahâbe sözü denilince sahâbe sonrası nesiller için şu dört husus tebellür etmektedir:

- a-Sahâbîlerin görüş birliği (sahâbe icmâi),
- b-sahâbenin ihtilafı,
- c-Bir sahâbînin sahâbe arasında biliniyor olmasına rağmen bir muhalefetle karşılaşmamış sözü,
- d-bir sahâbînin sahâbe döneminde yaygınlık kazanmayıp, sonraki dönemlerde yaygınlık kazanan sözü.

Bunlardan ilk ikisine uyulması gerekir. Birincisi hakkında icmâ var, diğerinde ise herhangi bir sahâbîye uyulmuş olmak yeterli görülmüştür. Üçüncü durumda sahâbî sözünün

²⁷ Talat Koçyiğit, *Hadisçilerle Kelamcılar arasındaki Münakaşalar*, s. 235; Ömer Özpinar, *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, Ankara 2005, s. 31, 355, 430; Mehmet Demir, *a.g.tez.*, s. 26-29, Ayrıca bkz. Zeki İşcan, "Dini Bir otorite olarak Sahâbe Algısı", *SAHÂBE*, s. 207.

²⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XV, 88-89.

²⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VI, 278-279.

bir hucdet değeri taşıdığı kabul edilse de icmâ ile aynı derecede olup olmadığı tartışılmaktadır. Ancak Hanefîler ile Malikîler sukûtî icmâ diyerek icmânın içine dahil etmişlerdir.³⁰

Sahâbe sözlerinin kıyasa aykırı olanlarını hucdet sayan bir görüş Hanefîlere ait olduğu yönünde bir kayıt bulunmaktadır. Sahâbe sözünü delil kabul etmenin bir takım pratik faydaları vardır. Mesela: 1-Sahâbî sözünün kıyasa takdim edilmesi, yani sahâbî sözü varken kıyasa başvurulmaması, sahabenin kıyası ile yetinilmesi delil, illet ve buna dayalı kıyasın düşmesine katkıda bulunur. 2-Sahâbî sözüyle Kur'ân'ın umûmî ifadeleri tahsis edilebilir.

Bir takım pratik faydaları olmasına karşın, Sahâbî sözü, kabul edenler açısından da bağımsız bir delil değil, özellikle sünnetin uzantısı mahiyetinde olup, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den duyulmuş olma ihtimalinden dolayı Hanefîlerce sünnet kategorisinde değerlendirilmiştir.

Sahâbe sözü kurucu içtihat süreciyle ilgilidir ve mezheplerin tesisinden sonra sisematik ve metodolojik zemin olmaksızın sahabe sözüne dayanmak isabetli görülmemiştir.³¹ Zira artık o sözler mezhepler içinde usulleri çerçevesinde değerlendirilmiş, dinî meselelerde olması gereken yere konulmuştur. İmam Azam Ebû Hanîfe (r.a.) de sahâbe fetvalarına önem atfetmesi itibarıyla sahâbenin uygulamalarını sünnetten saymıştır. Zaten İmam Azam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik sahâbe görüşlerine diğer mezheplerden daha fazla ehemmiyet vermişlerdir. İlim anlayışı bakımından İmam-ı Azam'ın takipçisi olan Mâtûrîdî'nin de ondan farklı bir metodu benimsemesi beklenemezdi.

İmam Mâtûrîdî *“İşlerde onlarla istişare et.”*³² âyetinin tefsirini yaparken bu meseleye temas etmekte ve sahabeye ittiba etmeni gerekliliğini dile getirir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nass olan hususlarda onlarla müşavere etmesinin söz konusu olmayacağını belirttiikten sonra, Sahâbenin Allah katındaki yüce mertebelerinden, akıllarının fazileti ve zekâlarının tercih edilmesi sebep gösterilerek, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahâbe ile istişare etmemesinin mümkün olmadığını ifade eder. Sahâbe'nin aşağı derecede olanları ile Hz. Peygamberi aynı derecede görmek ve sahâbenin ileri gelenlerini aşağı derecede olanlarla aynı görmek nasıl mümkün olabilir. Allah'ın Peygamber'ine (s.a.v.) istişareyi emredip sonra o istişareden ortaya çıkan kararlar amel etmemesi caiz olmaz. Bu ise onların hak üzerine icmâ ettiklerinde hak o görüş üzerindedir, diyerek sahabenin icmânın hak olduğunu ve Hz. Peygamber de dâhil onun gereğinin yapılması lazım geldiğine işaret etmektedir. İmam Mâtûrîdî, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e istişare emri her işinde değil, istediği zaman, özellikle de harp vb. hususlarda olduğu kaydını da düşmektedir.³³

Yine o, sahabeyi taklid etmeyi zorunlu görmektedir. Nitekim, bu konuda;

وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

*“İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır,”*³⁴ âyetini delil getirir.

Mâtûrîdî sahabenin görüşlerine ittiba, onları taklid hususunda şunları kaydetmektedir: Onlar bütün emeklerini, gayretlerini Resullullah'ın (s.a.v.) tebliğine harcamışlar, mallarını harcamışlardır. Resullullah'a hizmet etme yarışında bir birlerinden farkları yoktur. Bu ayeti kerimede sahabeyi taklid ve onlara ittibâ, iktidâ etmenin cevazına delil vardır. Çünkü onları Allahü zül-Celal Ensâr ve Muhacirîne tabi olanları övmüştür. Aynı zamanda Allah onların tamamından razı olduğunu bildirmiştir. Bu ayet –Allahü A'lem- onları taklid etmenin lüzum ve gerekliliğine delalet etmektedir, onlara iktida/uymak ise vaciptir. Onlar yani sahâbe bir haber bildirdiğinde ve bir hadis naklettiğinde onunla amel etmek vacip olup, terk etmeye

³⁰ M. Yunus Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, Kayseri 2016, s. 72.

³¹ M. Yunus Apaydın, *a.g.e.*, s. 74.

³² Âl-i İmran, 3/159.

³³ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, II, 458-459.

³⁴ Tevbe, 9/100.

imkân yoktur.”³⁵ İttibâ zorunluluğu sözün sıhhat bulması, kesinlik kazanmasından sonra mümkündür.

Bu durumda, sahabenin verdiği haberle amel etmenin vücubu tabiin nesli ile ilgili olmalıdır. Sonraki nesillerde sahabenin kavli ile ilgili aktarımlarda ve kayıtlarda araya, hafıza, yanılma, yalan söyleme gibi insana dair faktörler girmesi sebebiyle haberlerin doğruluğundaki şüphe artmış gözükmemektedir.

İmam Mâturîdî sahâbe kavillerini ele alırken icmâen bildirilenlere mutlak anlamda uyulması gerektiğini kabul ederken ihtilafli görüşlerde tercihlerde bulunduğu gibi zaman zaman da bazı konularda sahâbe fetvalarının doğru olmadığını dile getirmekten de imtina etmemiştir.

Sonuç itibarıyla; Sahâbe'nin dinin sonraki nesillere ulaşmasındaki misyon ve görevlerinden dolayı önemli bir nesildir. Onların hadis ve sünnete yaklaşımın bilinmesi ve bunun sonraki asırlara yansımaları da ehemmiyet arz etmektedir. Sahâbe nesli hadis ve sünnete yaklaşım açısından iki ana görüşe sahiptir. 1-Sünneti tespit etme ve makasıdı esas alan yaklaşım, 2-Lafızcı ve şekilci yaklaşım.

Bunun dışında sahâbe hadis rivayetinde adil kabul edilmiş, onların kuran ve hadis yorumlarına uyulmasının gerekliliği imam Mâturîdî tarafından da dile getirilmiştir. İmam Mâturîdî sahâbe-i kirama ittiba ve iktida konusunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'e onlarla müşavereyi emreden ayete dayandırmaktadır. Günümüzde sahâbe algısının onların masumiyeti şeklinde bir kabule dönüştüğünü görmekteyiz. Sahabeyi kimliğini, misyonunu, sünnete bakışını ve din anlayışını doğru tespit etmek, günümüz Müslümanları açısından zaruri bir ihtiyaç haline gelmiştir. Sahâbe neslinin sünnet ve hadise bakış ve yaklaşımında birinci grubu örnek alan imam Mâturîdî'nin bakış açısıyla sahâbe'yi değerlendirmek de günümüzde daha fazla ehemmiyet arz etmektedir.

---

³⁵ Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VI, 441.